

ÅKE SANDBERG (RED)

Arbete och välfärd – ledning, personal och organisationsmodeller i Sverige

Lund, Studentlitteratur 2019

Sven Hort

I början av 1990-talet presenterade den skandinaviska samhällsforskningens nestor, den finske sociologen Erik Allardt, den nordiska sociologin för en engelskspråkig vetenskaplig publik. Han lyfte fram arbetslivs- och välfärdsforskningen som de två främsta svenska bidragen till den internationella samhällsvetenskapliga forskningsfronten. Som ett tredje element i denna framgångssaga fogade han kvinnoforskningen. Alla tre områdena hade sina motsvarigheter i de tre andra ”stora” länderna – Danmark, Finland och Norge – men Sverige låg vid denna tidpunkt i framkant och här hade Walter Korpi formulerat sin globalt uppmärksammade maktresursteori. Tankefiguren arbetarklassen i välfärdskapitalismen – löntagarinflytande över arbetsförhållanden, arbetsmarknadens och arbetsplatsernas utformning och inriktning – stod då central i svensk samhällsforskning. Är så fortfarande fallet? Eller lever och arbetar dagens (ny-)svenskar i en helt annan tidsålder? Hur annorlunda – jämfört med vad? – är egentligen svenskt arbetsliv och svensk arbetsmarknad?

Triaden arbetslivs-, välfärds- och kvinno-, numera genusforskning utgör stommen i den nya ”grundbok” med titeln *Arbete och välfärd* vilken sociologen Åke Sandberg har redigerat under medverkan av en bredare skara samhällsforskare. Här framförs tankar kring ”det unika Sverige” vilka är värda en mäsas. Boken består som regel av 15-20 sidiga kapitel, 24 till antalet, och är utöver två inledande kapitel uppdelad i tre sektioner: (1) arbetsliv

FÖRFATTARE

Sven Hort, Chefredaktör Asian Social Work and Policy Review; ansvarig utgivare Arkiv - tidskrift för samhällsanalys, sven.hort@lnu.se

och arbetsmarknad (åtta kapitel), (2) ledning och styrning i organisationer (sju kapitel) samt (3) arbetets organisation (sju kapitel). Det inledande kapitlet i varje avdelning anger tonen för vad som följer i resten av delen vilket skänker boken en välstrukturerad ram. Denna recension begränsar sig till helheten – ”modellen” – med några få nedslag i enskilda kapitel.

Maktresursteorin är närvarande som jästen i degen och med sitt ”underifrån-perspektiv” är *Arbete och välfärd* tänkt att ersätta en sedan länge utgången bok: *Ledning för alla?* Om den senare – också den med Sandberg som utgivare – i sin första version var en 150-sidig sammanfattning av forskning på dåtida Arbetslivscentrum (vilken i sin fjärde utgåva hade växt till en 460-sidig lärobok på Studieförbundet Näringsliv och Samhälle) är det nya verket en massiv sak om 550 täta sidor. Undertiteln – ”Ledning, personal och organisationsmodeller” knyter an till den första gången 1987 utgivna vägröjaren. Den senare var en del av den tradition Allardt lyfte fram då forskning om ekonomisk demokrati inklusive ”Meidnerfonder” skapade kontroverser också utanför akademien. Samtidigt speglar den nya boken ett annorlunda samhällsvetenskapligt forskningslandskap där analytiska sökmotorer som genus och klass träder fram på ett ofta fruktbart sätt.

Det könade arbetslivet – välfärd i könat arbetet, arbete i könad välfärd – i sin mer traditionella lönearbetsform står i förgrunden i flertalet kapitel. Ändå talar redaktören redan i en av de allra första meningarna om något han kallar ”samhällsarbete”. Kanske en freudiansk felskrivning? (i ”Alla”-utgåvorna fanns kapitel om psykoanalytiska ledningsperspektiv, så inte i den nya boken). Hur som helst har 27 forskare samarbetat för att skapa en helhetsbild av ”arbete, organisation, personal och ledning, om produktiv välfärd, demokrati och det goda arbetet i Sverige” (bokens förord s.9). Redan från början finns det således skäl att misstänka att ”onda arbeten” – i den mån sådana finns – inte riktigt platsar i en annars synnerligen övergripande och övertygande framställning av både arbetsplatser och dito marknader. Den läsare som sett och minns filmer som ”Äta, sova, dö” (från 2012) eller Ken Loachs ”Sorry we missed you” behöver emellertid inte bli besviken. Även om Sveriges ”dekommodifierade” arbetsliv/marknad för inte så länge sedan framställdes som jämlikhetens förlovade land på jorden och dess stat fortfarande gärna vill sälja sitt samhälle som en konkurrenskraftig jämställdhetsmodell, dyker snart en antydan om helvetet ”på golvet” upp i både det ena och det andra kapitlet. Tiderna förändras, institutioner, organisationer, människoansamlingar, tankefigurer och teman med dem. Mikro som makro. Går demokrati och kapitalism fortfarande ihop?

Något väsentligt har uppenbarligen hänt när ”alla” har utgått till förmån för ”personal”, när ledning blivit mer av kontroll och styrning samt när organisationsmodeller mestadels är varianter på auktoritära hierarkier. Denna iakttagelse av ett ytfenomen – en boktitel – bör noggrannare analyseras i ljuset av Martin

Hörnqvists insiktsfulla framställning i boken av ”klasstruktur och arbetets organisering” och skillnaden mellan position på arbetsmarknaden och på arbetsplatsen. Ur löntagarkollektivet har dagens medelklass stigit fram bredvid den arbetarklass som en gång utgjorde kollektivets kärna. Klassorganisering, mobilisering och facklig-politisk samverkan en gång avgörande för maktresursers formering och konsolidering också i ”politiken”. Fackets roll har emellertid påtagligt förändrats från 1970-talets offensiv till 2010-talets defensiva tongångar vilket föredömligt klargörs av Anders Kjellberg i genomgången av vad han kallar partsmodellen – förhandlingar mellan fack och dess motpart, arbetsgivare - för arbetstidsreglering, tvister kring ledning och fördelning av arbetet, samt lönebildning. Ett nytt fackligt landskap har trätt fram där gränser och gränstvister mellan arbetare och tjänstemän och också givet utrymme för nya strategiska initiativ på olika arenor och nivåer inte minst från kapitalmaktens sida.

Röster räknas, resurser avgör: vad blev det av ”ekonomisk demokrati”? Sandberg – och Fredrik Movitz i inledningskapitlet till första avdelningen ”Arbetsliv i Sverige – modell i förändring” (bokens absolut längsta) – hävdar att det är på ”mesonivån” Sverige förblivit olikartat. I företagen står sig fortfarande den svenska modellen tämligen stark, enligt dessa författare. Visst finns mycket av utanverket kvar, men hur ser resursfördelningen fack/företag ut? En stilla undran infinner sig efter att också ha tagit del av Anders Boglinds kapitel om Volvo och nyheten om Volvo Cars eventuella fulla sammanslagning med Geely Auto. Förmodligen hade Sandberg och Movitz långa kapitel vunnit på att styckas i två varvid diskussionen om ”annorlundaskapet” – den svenska/nordiska modellens nuvarande utformning och läge inför framtiden – med fördel hade kunnat föras i ett avslutande kapitel. I sin nuvarande utformning saknar boken ett kapitel där dess alla olika ”trådar” vävs samman.

Välfärd i bredare mening – den ”produktiva” kommunala ”skolavårdochomsorgen” samt de lika produktiva nationella socialförsäkringarna, både statliga och partsavtalade – intar en underordnad plats i boken även om de får sin rättmätiga betoning i Irene Vennemos kapitel ”Välfärdspolitikens positiva spiral”: sambeskattnings, föräldraförsäkring och dagisutbyggnad var grundläggande förutsättningar för den kvinnliga arbetskraftens mobilisering, kanske också på den politiska arenan? Mycket av vad denna generaldirektör och före detta statssekreterare i arbetsmarknadsdepartementet skriver har förvisso varit i Korpis säck innan det hamnat i hennes egen påse. Det är emellertid en trovärdig framställning av välfärdspolitik så som den bedrivits under lång tid inte bara i Sverige utan även i de andra nordiska länderna. Ändå saknar jag en diskussion om den svenska spiralens senaste tillskott: rutavdraget och de bättre beställda samhällsskiktens möjligheter att både köpa subventionerade hemtjänster och anställda hembiträden. ”Djävulen ligger i detaljerna” som Vennemo själv så riktigt påpekar.

Arbete och välfärd är först och främst en lärobok och skall bedömas som sådan. Den är gedigen med genomgående välskrivna bidrag och rik på viktiga kunskaper om dagens svenska arbetsliv. Mer forskning efter den nedrustning som skedde på 90- och 00-talen efterlyses i boken. Mer skulle också ha kunnat skrivas redan nu om å ena sidan de arbetslösas, dagledigas, nyanländas, papperslösas och rutpigornas ”arbetsplatser” och ”marknader”, deras mer eller mindre dolda insatser i ”samhällsarbetet”, och å andra sidan de allra översta ledarskiktens arbets- och livsvillkor. Därtill finns hos denne recensent en önskan om en tydligare inplacering av svenskt arbetsliv i den nordiska välfärdsmodellen. Visst finns den norska idén om arbetarkollektivet med i boken, först och främst i bokens allra sista kapitel. En god bok har det hur som helst blivit om historiens kontinuitet och nuets obevekliga händanfärd.